

Верховний
Суд

Окремі питання, що виникають в практиці господарської юрисдикції у справах, пов'язаних з війною

Наталія ВОЛКОВИЦЬКА

Суддя Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

м. Київ

20 вересня 2024 року

Договірні правовідносини під час воєнного стану

Розірвання, зміна, продовження дії договорів

«Форс-мажорні» обставини, лист ТПП:

- про розірвання договору поставки та визнання відсутнім права вимоги, оскільки внаслідок військової агресії рф та введення в Україні воєнного стану виникли форс-мажорні обставини, що унеможливили виконання зобов'язань за договором;

Постанова КГС ВС від 13.12.2023 у справі № 922/193/23
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115746261>).

- про визнання гарантії, виданої банком, такою, що не підлягає виконанню через збройну агресію рф та введення воєнного стану, що як стверджує позивач є загальновідомою обставиною та підтверджується листом ТПП України від 28.02.2022;

Постанова КГС ВС від 15.06.2023 у справі № 910/8580/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111675747>).

- щодо внесення змін до договору про закупівлю послуг за державні кошти, у зв'язку із істотною зміною обставин, а саме підвищенням офіційного курсу гривні за один долар США внаслідок збройної агресії рф проти України;

Постанова КГС ВС від 21.09.2023 № 910/11841/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113651192>).

Розірвання, зміна, продовження дії договорів

- щодо внесення змін до договору про відкриття невідновлювальної кредитної лінії, з тих підстав, що укладаючи договір, сторони не передбачали проведення бойових дій на території України, внаслідок яких позивач позбавлений права на ведення господарської діяльності;

Постанова КГС ВС від 14.06.2023 у справі № 910/8232/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111739215>).

- про призупинення дії договорів до моменту припинення чи скасування воєнного стану в Україні або до моменту прийняття інших розпорядчих рішень уряду.

Постанова КГС ВС від 07.06.2023 у справі № 906/540/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111972413>).

Застосування Постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 № 634 «Про особливості оренди державного або комунального майна у період воєнного стану»:

- про розірвання договорів оренди індивідуально визначеного рухомого майна, що належить до державної власності, а також про зобов'язання повернути це майно, з огляду на порушення відповідачем строків оплати орендної плати (про звільнення від сплати орендної плати орендарів, які використовують майно, розміщене на територіях Кіровоградської, Дніпропетровської, Житомирської, Одеської областей на період воєнного стану);

Постанова КГС ВС від 26.07.2023 у справі № 916/3958/21
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112459047>).

Розірвання, зміна, продовження дії договорів

- про відсутність підстав для припинення договору оренди у разі невиконання орендарем, звільненим від сплати орендних платежів на час воєнного стану, додаткової умови договору оренди про внесення наперед орендних платежів не менш ніж за шість місяців;

Постанова КГС ВС від 11.07.2023 у справі № 910/8348/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112286887>).

- щодо продовження дії договору оренди комунального майна з 24.02.2022 на період дії воєнного стану та протягом чотирьох місяців з дати припинення чи скасування воєнного стану.

Постанова КГС ВС від 12.04.2023 у справі № 917/565/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/110514884>).

Виконання договорів

- про зобов'язання виконати умови договору надання послуг з перевалки сирової нафти (щодо відмови відповідача повідомити про наявність нафти відпущеної на виконання мобілізаційного завдання, в тому числі повідомити про статус даної нафти, чи знаходиться вона під митним контролем, чи оформлена в митному режимі «імпорт», що за твердженням позивача, свідчить про порушення договору і порушує його права як виконавця);

[Постанова КГС ВС від 24.01.2024 у справі № 917/458/23](https://reyestr.court.gov.ua/Review/116541563)
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/116541563>).

- про зобов'язання виконати умови договорів поставки нафтопродуктів в натурі (суди попередніх інстанцій виходили з того, що ведення бойових дій на території України призвело до знищення запасів пального (бензину А-95 і ДП), що має безпосередній вплив на можливість виконання зобов'язань щодо постачання пального, унеможлиблює постачання нафтопродуктів з рб, який є виробником предмета закупівлі);

[Постанова КГС ВС від 09.05.2023 у справі № 903/573/22](https://reyestr.court.gov.ua/Review/110772041)
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/110772041>).

- щодо наявності/відсутності підстав для стягнення заборгованості з орендної плати, яка утворилась у березні – липні 2022 року, та заборгованості з комунальних платежів (про форс-мажорні обставини);

[Постанова КГС ВС від 02.08.2023 у справі № 916/1788/22](https://reyestr.court.gov.ua/Review/112607541)
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112607541>).

Виконання договорів

- щодо відсутності підстав для звільнення відповідача від обов'язку вносити плату за користування вантажними вагонами і контейнерами під час воєнного стану в Україні (зокрема, в проміжки часу, що охоплюються комендантською годиною);

Постанова Постанови КГС ВС від 02.06.2023 у справі № 904/3538/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111610896>), від 23.06.2023 у справі № 904/3141/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111739058>), від 14.06.2023 у справі № 908/1198/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111644704>) та інші.

- визначенні розміру орендної плати після закінчення пільгового періоду (під час якого для суб'єкта господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення АТО, скасовано орендну плату за користування державним або комунальним майном) з урахуванням індекс інфляції за вказаний період, оскільки тимчасове скасування орендної плати не зупиняє інфляційних процесів, які протягом такого періоду об'єктивно відбувалися у державі;

Постанова ОП КГС ВС від 30.08.2024 у справі № 905/1137/20

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/121348749>), від 27.02.2018 у справі № 922/1063/17

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/72491820>).

- про стягнення заборгованості за спожиту електроенергію за період, коли нерухоме майно боржника перебувало на окупованій території (будівлю було захоплено представниками окупаційної влади), а саме щодо можливості застосування до спірних правовідносин норм частини другої статті 13 та частини другої статті 131 Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України".

Справа № 908/1162/23 на розгляді ОП КГС ВС, розгляд відкладено на 18.10.2024 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/121317194>).

Застосування штрафних санкцій, стягнення інфляційних втрат та 3% річних

- зменшення розміру заявленого до стягнення штрафу, з урахування стратегічного значення Укрзалізниці для економіки та безпеки держави і покладення на неї обов'язок щодо утримання у справному стані рухомого складу для забезпечення діяльності ЗСУ (згідно із Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», постановою КМУ від 04.03.2015 № 83), незалежно від того, в який саме період відбувалися перевезення вантажів відповідачем (до початку чи після введення воєнного стану в Україні);

Постанови КГС ВС від 21.04.2023 у справі № 904/1725/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/110394459>), від 20.04.2023 у справі № 904/613/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/110394385>), від 27.03.2023 у справі № 904/934/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109897995>) та інші.

- щодо обставин, за яких є можливим зменшення розміру штрафних санкцій у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану/веденням бойових дій на певній території/окупацією певної території; Постанова ОП КГС ВС від 30.08.2024 у справі № 905/1137/20

Постанова КГС ВС від 03.08.2023 у справі № 916/628/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112634772>),

Постанови КГС ВС від 14.09.2023 у справі № 924/75/23

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113526878>),

Постанови КГС ВС від 26.07.2023 у справі № 922/1948/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112545752>),

Постанова КГС ВС від 29.06.2023 у справі № 922/999/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111972419>),

Постанова КГС ВС від 06.09.2023 у справі № 913/228/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113269551>)

Застосування штрафних санкцій, стягнення інфляційних втрат та 3% річних

- про звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання, у разі доведення, що це порушення сталося внаслідок обставин непереборної сили (окупації місця поставки);

Постанова КГС ВС від 05.12.2023 у справі № 917/1593/22
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/115680867>).

- щодо наявності чи відсутності підстав для стягнення з відповідача пені, 3 % річних та інфляційних втрат, які нараховано на заборгованість за договором за послуги балансування обсягів природного газу, або їх списанню відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на подолання кризових явищ та забезпечення фінансової стабільності на ринку природного газу» № 1639-IX від 14.07.2021 в редакції Закону № 2479-IX, який визначає особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання протягом дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування;

Постанови КГС ВС від 15.06.2023 у справі № 904/5697/20
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111708682>),
від 15.06.2023 у справі № 904/5698/20
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111739219>).

- щодо можливості звільнення або зменшення розміру інфляційних витрат для Міноборони як особливого (спеціального) суб'єкта державної влади, який здійснює керівництво Збройними Силами України в умовах правового режиму воєнного стану;

Постанови КГС ВС від 20.02.2023 у справі № 910/15411/21
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109072249>),
від 11.07.2023 у справі № 910/15410/21
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112227381>).

Застосування штрафних санкцій, стягнення інфляційних втрат та 3% річних

- про застосування п. 18 розд. «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України, згідно з яким у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24.02.2022 за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем);

Постанова КГС ВС від 06.09.2023 у справі № 910/8349/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113387691>).

Визнання договору недійсним

- про визнання недійсною закупівлі та про визнання недійсним договору про закупівлю послуг з експлуатаційного утримання автомобільних доріг у частині заходів їх технічного прикриття в умовах воєнного стану;

Постанова ВП ВС від 02.08.2023 у справі № 924/1288/21

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112939038>).

- щодо визнання недійсним аукціону та договору купівлі-продажу проведеного/укладеного в результаті звернення стягнення на майно корпорації, 100% акцій якої належать рф;

Постанова КГС ВС від 20.07.2022 у справі № 910/4210/20

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/105612017>).

Примусове вилучення майна в умовах воєнного стану

Питання щодо механізму передачі, примусового відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану та повернення примусово відчуженого майна, а також щодо відступу від правового висновку, викладеного в постанові ОП КГС ВС від 16.02.2024 у справі № 910/10009/22 прийнято до розгляду ВП ВС.

- про юрисдикцію спору з оскарження рішення про примусове відчуження майна;

Постанова КГС ВС від 14.02.2023 у справі № 904/868/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046101>),

Постанова ОП КГС ВС від 16.02.2024 у справі № 910/10009/22

(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/117402189>)

Примусове вилучення майна в умовах воєнного стану

- про юрисдикцію спору з оскарження рішення про примусове відчуження майна;
Постанова КГС ВС від 14.02.2023 у справі № 904/868/22 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046101>),
Постанова ОП КГС ВС від 16.02.2024 у справі № 910/10009/22 (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/117402189>)
- щодо належного відповідача у справах про оспорення примусового вилучення майна, тобто зобов'язання повернути відповідне майно, відшкодувати його вартість, тощо;
Постанови КГС ВС від 07.02.2024 у справі № 916/3507/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117009981>),
від 18.04.2024 у справі № 906/368/23
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/118650502>),
від 13.05.2024 у справі № 925/1205/23
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/119263103>),
від 18.06.2024 у справі № 925/1155/23
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/119928925>).
- примусове відчуження акцій ПАТ «Укрнафта» на користь держави.
Постанови КГС ВС від 24.07.2024 у справі № 910/14243/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/120626000>).

Спори із земельних правовідносин, пов'язані з війною

- використання земельної ділянки у військових цілях, що унеможлиблює її використання на даний час для господарських потреб, як підстава застосування частини шостої статті 762 ЦК України;

Постанова КГС ВС від 12.01.2022 у справі № 905/1436/20

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102735753>).

- щодо застосування нульової ставки орендної плати за користування земельною ділянкою та звільнення від сплати орендної плати за землю, а отже і відсутність підстав для розірвання договору оренди землі через систематичну несплату орендної плати.

Постанови КГС ВС від 07.11.2023 у справі № 910/3733/23

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115373481>),

від 06.02.2024 у справі № 910/14086/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117009997>),

від 17.04.2024 у справі № 922/1626/23

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/119331575>),

від 23.04.2024 у справі № 910/14473/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/118688333>).

Застосування Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» (стосовно того, що норми цього Закону не мають зворотної дії у часі)

Постанови КГС ВС від 27.04.2023 у справі № 910/9215/21
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/110536260>),
від 08.06.2023 у справі № 910/1476/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111457126>).

Застосування постанови КМУ від 03.03.2022 № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» (щодо застосування встановлених цією постановою заборон та обмежень у цивільному обороті відносно певних учасників)

- про стягнення основного боргу за електричну енергію, 3 % річних, інфляційних втрат, пені та штрафу у разі наявності у одного з учасників позивача громадянства рф;

[Постанови КГС ВС від 14.03.2024 у справі № 910/1418/23](http://reyestr.court.gov.ua/Review/117754328)

[\(http://reyestr.court.gov.ua/Review/117754328\),](http://reyestr.court.gov.ua/Review/117754328)

[від 28.09.2023 у справі № 904/3057/22](https://reyestr.court.gov.ua/Review/113815710)

[\(https://reyestr.court.gov.ua/Review/113815710\).](https://reyestr.court.gov.ua/Review/113815710)

- щодо стягнення суми основної заборгованості за договором, 3% річних та інфляційних втрат, якщо боржником є підприємство оборонно-промислового комплексу, внесене до переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, а кредитором – юридична особа, що створена та зареєстрована відповідно до законодавства України, однак кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером) якої є громадянин рф;

[Постанова КГС ВС від 29.11.2023 у справі № 910/3422/22](https://reyestr.court.gov.ua/Review/111709194)

[\(https://reyestr.court.gov.ua/Review/111709194\).](https://reyestr.court.gov.ua/Review/111709194)

Застосування постанови КМУ від 03.03.2022 № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» (щодо застосування встановлених цією постановою заборон та обмежень у цивільному обороті відносно певних учасників)

- про стягнення основного боргу за електричну енергію, 3 % річних, інфляційних втрат, пені та штрафу у разі наявності у одного з учасників позивача громадянства рф;

Постанови КГС ВС від 14.03.2024 у справі № 910/1418/23

(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/117754328>),

від 28.09.2023 у справі № 904/3057/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113815710>).

- щодо стягнення суми основної заборгованості за договором, 3% річних та інфляційних втрат, якщо боржником є підприємство оборонно-промислового комплексу, внесене до переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, а кредитором – юридична особа, що створена та зареєстрована відповідно до законодавства України, однак кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером) якої є громадянин рф;

Постанова КГС ВС від 29.11.2023 у справі № 910/3422/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111709194>).

- про визнання укладеним договором про закупівлю за результатом тендеру у випадку, коли виробником продукції є фірма, зареєстрована в рф;

Постанова КГС ВС від 17.08.2023 у справі № 910/19426/21

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112895481>).

- про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства, якими зі складу його учасників виключено особу, що має громадянство рф;

Постанова КГС ВС від 30.11.2023 у справі № 916/1947/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115680796>).

- щодо неможливості визнання за правилами КУзПБ грошових вимог тих кредиторів, які є особами, визначеними у постанові КМУ № 187, зокрема юридичними особами, створеними та зареєстрованими відповідно до законодавства рф.

Постанова КГС ВС від 30.05.2023 у справі № 925/1248/21

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/111709194>).

Застосування постанови НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 № 18 (про заборону здійснення банками валютних операцій, учасниками яких є суб'єкти з місцезнаходженням у рф або в рб)

Постанова КГС ВС від 10.10.2023 у справі № 910/11289/22
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/114086538>).

Зупинення строку давності для стягнення контролюючим органом встановленого ст. 102 ПК України податкового боргу, нарахованого платнику податків за результатами податкової перевірки

Постанови КГС ВС від 18.10.2022 у справі № 904/10083/15

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/106976094>)

від 14.03.2023 у справі № 910/11437/20

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109807473>),

від 02.08.2023 у справі № 922/5229/21

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112801155>).

Здійснення виконавчого провадження в умовах воєнного стану

Постанови КГС ВС від 24.04.2023 у справі № 910/5953/17

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/110514879>),

від 10.05.2023 у справі № 904/1708/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/110845804>),

від 23.03.2023 у справі № 905/2368/15

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109854343>),

від 22.08.2023 у справі № 34/231

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112992613>),

від 08.09.2023 у справі № 910/25395/13

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113335891>),

від 08.12.2023 у справі № 925/1386/18

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115617496>),

від 05.12.2023 у справі № 904/3745/22

(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115746170>).

Верховний
Суд

Дякую за увагу!